

Nr 18**Socialutskottets betänkande i anledning av motion om arbetstidsförkortning för arbetande i kontinuerlig skiftgång.**

I motionen 1971:354 av herr Hagberg m. fl. (vpk) hemställs "att riksdagen uttalar sig för att för arbete i kontinuerlig skiftgång samt i därmed jämförbara arbetstidsformer inom servicenäringarna den maximala arbetstiden uppgår till 36 timmar i veckan; att för de i kontinuerlig drift som arbetar under storhelger den maximala arbetstiden skall uppgå till 34 timmar i veckan; samt att riksdagen hemställer till regeringen att utarbeta och framlägga förslag till erforderlig lagtext".

Gällande bestämmelser m. m.

Vid årsskiftet trädde den allmänna arbetstidslagen i kraft. Den ordinarie arbetstiden får enligt lagen uppgå till högst 40 timmar i veckan, raster ej inräknade. Under åren 1971 och 1972 utgör dock arbetstiden 41 timmar 15 minuter. Regeln om 40-timmarsarbetsveckan är liksom motsvarande regel i den tidigare lagstiftningen konstruerad som en maximiföreskrift. Kortare arbetstid än 40 timmar i veckan kan tillämpas utan att parterna behöver vidta någon särskild åtgärd i anledning av lagen. När det behövs med hänsyn till arbetets natur eller arbetsförhållandena i övrigt får arbetstiden uppgå till 40 timmar i veckan i genomsnitt för en tid av högst fyra veckor.

Kompletterande bestämmelser om arbetstiden lämnas bl. a. i kollektivavtal, andra överenskommelser, tjänstereglementen m. m. Sedan lång tid tillbaka har för olika avtalsområden eller arbetstagargrupper avtal träffats om kortare ordinarie arbetstid än som maximalt medges. I detta sammanhang finns skäl att särskilt nämna att i början av 1950-talet — då maximiarbetstiden var 48 timmar i veckan — skiftarbetare i kontinuerlig drift tillerkändes 42 timmars arbetsvecka.

Arbetstidslagstiftningen medger i och för sig att arbetsgivaren tar ut 40 timmar per vecka av sina anställda året om (fr. o. m. 1973). Den omständigheten att en helgdag infaller under veckan föranleder inte något undantag från denna regel. Skulle en helgdag inträffa på en veckodag, som normalt utgör arbetsdag, har arbetsgivaren enligt gällande bestämmelser möjlighet att — för det fall inte arbete pågår på helgdagen — kompensera sig för arbetstidsbortfallet genom att förlänga arbetstiden de övriga arbetsdagarna i veckan. Denna ordning för uttag av arbetstid brukar man sammanfatta under begreppet *hård arbets-*

vecka. Av avtal eller sedvänja följer emellertid ofta att helgdagar liksom söndagar i princip skall vara arbetsfria utan att arbetstiden övriga dagar i veckan förlängs, *mjuk arbetsvecka*.

Hård arbetsvecka är relativt ovanlig bland det stora flertalet arbetstagare. Den mjuka arbetsveckan är helt dominerande och förekommer även till övervägande del i arbete som pågår kontinuerligt (utan söndagsupphåll). Arbetstagare tillerkänns i senare fall kompensation i form av fritid för helgdagar under vilka de arbetat.

De elva helgdagar som firas här i landet och som kan infalla på en vardag anses motsvara i stort sett 1 timme 30 minuter per vecka i genomsnitt under ett år.

Uttalanden vid den allmänna arbetstidslagens tillkomst m. m.

Propositionen 1970:5 med förslag till allmän arbetstidslag, m m. behandlades av andra lagutskottet i utlåtande 1970:1. Utlåtandet godkändes av riksdagen.

Andra lagutskottet anförde i ett avsnitt betecknat *Allmänna synpunkter på en ny allmän arbetstidslag* bl. a. följande.

Det förslag till allmän arbetstidslag som läggs fram i propositionen innebär en radikal omgestaltning av lagstiftningen. Därvid har man sökt att så långt möjligt anpassa densamma till det moderna arbetslivets krav. Den nya arbetstidslagen ges tillämpning på i princip alla arbetstagare i landet. Speciallagstiftning skall i fortsättningen förekomma endast för skeppstjänst. För husligt anställda skall slutlig ställning till frågan om särskild lagstiftning tas senare i år. För att möjliggöra en utvidgning av arbetstidslagstiftningens tillämpningsområde till bl. a. statligt arbete och arbete inom sjukvård och socialvård har de materiella reglerna om den ordinarie arbetstidens begränsning per dygn och vecka fått mjukas upp. En samordning av bestämmelserna i de nu gällande arbetstidslagarna har också blivit nödvändig. Den föreslagna liberaliseringen av regelsystemet har kunnat ske på grund av den förskjutning i motivkretsen bakom lagstiftningen som successivt ägt rum. Från början var skyddssynpunkter utslagsgivande när det gällde utformningen av lagstiftningens materiella innehåll. Ekonomiska, tekniska och sociala framsteg har lett till en avsevärd förbättring av de förhållanden under vilka yrkesarbete utförs. Inte minst har genomförda arbetstidsförkortningar och semesterreformer haft betydelse härvidlag. Arbetstagarna har också i ökad omfattning kunnat hävda sina intressen mot arbetsgivarna med stöd av starka fackliga organisationer. Dessa omständigheter har medverkat till att arbetstidslagstiftningen numera inte i främsta rummet behöver utformas utifrån skyddsaspekter. Sådana får i stället tillgodoses genom en moderniserad arbetarskyddslagstiftning och genom ökade insatser för arbetarskyddet. Den grundläggande uppgiften för arbetstidslagen blir i stället att ange vilka normer som bör gälla i fråga om den tid under vilken arbetstagare får användas till arbete.

Utskottet har inte något att erinra mot de allmänna synpunkter som departementschefen enligt det anförda tagit fasta på vid utformandet av den nya arbetstidslagen. Utskottet noterar därvid att departementschefen i sammanhanget uttalat att den översyn av arbetarskyddslagen som

är nära förestående kommer att omfatta de särskilda bestämmelserna i arbetarskyddslagen om arbetstiden och dess förläggning och att skydds-synpunkter därvid bör ägnas stor uppmärksamhet.

I samband med propositionen behandlade andra lagutskottet ett flertal motioner rörande längden av den ordinarie arbetstiden. I några motioner yrkades sålunda att i lagen skulle skrivas in en kortare arbetstid för vissa arbetstagargrupper, nämligen gruvarbetare och andra arbetare under jord samt skiftarbetare i kontinuerlig drift. En motion syftade till en specialbestämmelse i arbetstidslagen av innebörd att skiftarbetare i kontinuerlig drift skulle tillerkännas ledighet för helgdagar eller kompensation i form av fritid för arbetade helgdagar, s. k. mjuk arbetsvecka. Till stöd för motionsyrkandena åberopas i främsta rummet skyddsskäl. Den fysiska och psykiska press som angivna arbetsgrupper utsätts för, anfördes det, medför en hastigare förslitning och motiverar ett ökat utrymme för vila och rekreation. Andra lagutskottet avstyrkte motionerna med i huvudsak följande motivering.

Frågan om en förmånligare reglering av den ordinarie arbetstidens längd för arbetstagare som har särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete har behandlats såväl i arbetstidskommitténs betänkande som i propositionen. Både kommittén och departementschefen avvisar tanken på en specialreglering. Kommittén anför att det skulle te sig motsägelsefullt att i den normlag, som nu föreslås och som inte längre är av direkt skyddscharaktär, ta med speciella skyddsregler som lagstiftaren ansatt sig kunna avvåra i den äldre, klart socialt inriktade arbetstidslagstiftningen. Den anför vidare att undantagsregler för smärre grupper arbetstagare står i strid mot principen att utforma den nya lagen så enhetligt som möjligt. Man ställs desutom inför ett komplicerat gränsdragningsproblem beträffande omfattningen av den differentierade regleringen. Tvcksamhet måste anmäla sig om man över huvud taget kan finna någon objektivt sett rättvis skiljelinje. Många arbetstagargrupper torde med fog kunna hävda att deras arbete är minst lika påfrestande eller hälsofarligt som underjordsarbete eller skiftarbete.

Enligt utskottets mening kan de skäl som kommittén, i allt väsentligt med instämmande av departementschefen, anför mot en specialreglering för vissa grupper av den ordinarie arbetstiden inte fränkännas betydelse. Utskottet har i det föregående anslutit sig till en principiell inriktning av arbetstidslagen, som innebär att man åstadkommer en maximireglering av arbetstiden tillämplig på alla arbetstagare och grundad på enhetliga regler. Ett bifall till motionsyrkandena skulle innebära att man alltjämt — av skäl som inte i främsta rummet bör vara avgörande för lagens utformning — bibehåller en kategoriklyvning av olika personalgrupper för vilka olika regler skall gälla. En sådan ordning låter sig inte väl förena med nämnda inriktning av den nya lagen. Utskottet avstyrker därför bifall till motionsyrkandena.

Å andra sidan är det uppenbart att olika arbeten är olika krävande och detta förhållande måste återspegla sig i differentierade förmåner i form av lön, särskilda ersättningar och fritid. Åtskilliga avtal har ingåtts om kortare arbetstid och förmånligare ekonomiska villkor för

arbetstagare med påfrestande eller hälsofarligt arbete. Överenskomelser om sådan särskild kompensation har hittills träffats av parterna själva. Enligt utskottets mening kan en allmän förkortning av arbetstiden till 40 timmar i veckan knappast åberopas som skäl för att frångå denna princip. Däremot kan en sådan reform aktualisera behovet av nya förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter för en omprövning av de kompensationsförmåner som utgår för närvarande.

I direktiven till den förra året tillsatta *arbetsmiljöutredningen* som skall företa en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen uttalar departementschefen bl. a. att spörsmål som gäller arbetstidens förläggning fordrar en grundlig genomgång och att skyddsaspekter bör ägnas stor uppmärksamhet vid översynen av gällande regler om dygnsvila, veckovila, raster och arbetspauser (Riksdagsberättelsen 1971 S:29).

Utskottet

Enligt den allmänna arbetstidslagen, som trädde i kraft vid årsskiftet, får den ordinarie arbetstiden uppgå till högst 40 timmar i veckan, raster ej inräknade. Under åren 1971 och 1972 utgör dock arbetstiden 41 timmar 15 minuter. Kortare arbetstid än 40 timmar i veckan kan tillämpas utan att parterna behöver vidtaga någon särskild åtgärd i anledning av lagen.

I motionen 1971:354 vill motionärerna att den maximala arbetstiden skall sänkas till 36 timmar i veckan för arbetstagare i kontinuerlig skiftgång samt i därmed jämförbara arbetstidsformer inom servicenäringsarna. För personer i kontinuerlig drift som arbetar under storhelger vill motionärerna att den maximala arbetstiden skall sänkas med ytterligare två timmar eller således till 34 timmar i veckan.

Motionärerna åberopar i främsta rummet skyddsskäl till stöd för motionsyrkandena. Den fysiska och psykiska press som personer med kontinuerligt skiftarbete utsätts för medför en hastigare förslitning, som motiverar en kortare arbetstid än för andra arbetstagare.

Vid allmänna arbetstidslagens tillkomst förra året framhölls av föredragande departementschefen med instämmande av andra lagutskottet att skyddssynpunkter från början varit utslagsgivande när det gällde utformningen av arbetstidslagstiftningens materiella innehåll men att olika omständigheter — bl. a. genomförda arbetstidsförkortningar — medverkat till att lagstiftningen numera inte i främsta rummet behövde utformas utifrån skyddsaspekter. I sammanhanget pekades också bl. a. på att arbetstagarna i ökad omfattning hade kunnat hävda sina intressen mot arbetsgivarna med stöd av starka fackliga organisationer.

Andra lagutskottet behandlade i anslutning till propositionen i ämnet motionsyrkanden som gick ut på en förmånligare reglering av den ordinarie arbetstidens längd för arbetstagare som har särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete. Bland dessa yrkanden kan nämnas yrkan-

den om att den ordinarie arbetstiden för skiftarbetare i kontinuerlig drift skulle begränsas till 36 timmar i veckan. Utskottet erinrade bl. a. om att både arbetstidskommittén och departementschefen avvisat tanken på en specialreglering. Det skulle enligt kommittén te sig motsägelsefullt att i den normlag som föreslagits av kommittén och som inte längre var av direkt skyddskaraktär, ta med speciella skyddsregler som lagstiftaren ansett sig kunna avvara i en äldre, klart socialt inriktad arbetstidslagstiftning. Undantagsregler för smärre grupper arbetstagare skulle stå i strid mot principen att utforma lagen så enhetligt som möjligt. Andra lagutskottet avstyrkte motionsyrkandena och anförde därvid att utskottet anslutit sig till en principiell inriktning av arbetstidslagen, som innebar att man åstadkom en maximireglering av arbetstiden tillämplig på alla arbetstagare och grundad på enhetliga regler. Utskottet framhöll vidare att ett bifall till motionsyrkandena skulle innebära att man alltjämt bibehöll en kategoriklyvning av olika personalgrupper för vilka olika regler skulle gälla och att en sådan ordning inte lät sig väl förena med nämnda inriktning av den nya lagen. Riksdagen biföll utskottsförslaget.

Socialutskottet delar uppfattningen att i arbetstidslagen, som innefattar en maximireglering av arbetstiden för alla arbetstagare och som inte i främsta rummet är avsedd att tillgodose skyddssynpunkter, undantagsregler inte bör införas i sådant syfte. De skyddsaspekter som finns på arbetstidsområdet bör i enlighet med det ställningstagande statsmakterna intog vid arbetstidslagens tillkomst förra året beaktas inom ramen för arbetarskyddslagstiftningen. Denna lagstiftning är föremål för översyn av arbetsmiljöutredningen. Utskottet avstyrker i enlighet med det anförda motionen.

Utskottet hemställer

att motionen 1971:354 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 maj 1971

På socialutskottets vägnar

RUNE GUSTAVSSON

Närvarande: herrar Gustavsson i Alvesta (c), Hamrin (fp), Dahlberg (s), fru Skantz (s), herr Hyltander (fp), fru Sigurdsen (s), herrar Akerlind (m), Johnsson i Blentarp (s)*, fru Marklund (vpk), herrar Bengtsson i Göteborg (c), Wijkmán (m)* och Nilsson i Växjö (s)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av fru Marklund (vpk) som anser

dels att det avsnitt i utskottets betänkande på s. 5 som börjar med "Socialutskottet delar uppfattningen" och slutar med "det anförda motionen" bort ha följande lydelse:

"Oaktat tidigare ställningstaganden från riksdagens sida rörande undantagsregler i arbetstidslagstiftningen om maximering av arbetstiden i kontinuerlig skiftgång vill utskottet fästa uppmärksamheten vid under senare tid gjorda iakttagelser och rön om verkningarna av kontinuerlig skiftgång. I ett flertal artiklar i fackförbundspressen och andra sammanhang har detta problem blivit belyst. Ackordshets med åtföljande stegrat arbetstempo verkar allmänt sett alltmer pressande. Kommer därtill nattarbete, helgarbete och ständiga omställningar i dygnsrytmen förvärras än mer dessa verkningar. Något verkningsfullt motmedel annat än en ytterligare arbetstidsförkortning för dessa grupper av anställda, som eliminerar den kontinuerliga skiftgångens ogynnsamma följder, kan näppe-ligen tänkas. Utskottet tillstyrker därför bifall till yrkandet i motionen 1971:354."

dels att utskottet bort hemställa

"att riksdagen med bifall till motionen 1971:354 hos Kungl. Maj:t hemställer om förslag till ändring av allmänna arbetstidslagen av innehåll *dels* att den maximala arbetstiden vid arbete i kontinuerlig skiftgång samt i därmed jämförbara arbetstidsformer inom service-näringarna bestäms till 36 timmar i veckan, *dels* att den maximala arbetstiden för arbetstagare i kontinuerlig drift som arbetar under storhelger bestäms till 34 timmar i veckan."